

UOT: 1 (091)

KBT: 60.03

<https://doi.org/10.59849/2710-0820.2023.1.208>

ƏLƏDDİN MƏLİKOV

Fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun aparıcı elmi işçisi
Azərbaycan

aladdin.malikov@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5830-6764>

SOKRAT ÜÇ FİLOSOFUN TƏQDİMATINDA

Açar sözlər: Sokrat, Ksenofon, Platon, Aristotel, metodika, mayevtika, həqiqət

1. Giriş

Qədim yunan filosofu Sokrat şəxsi düşüncələri və qənaətlərini şifahi şəkildə söyləməyi üstün tuturdu. Suallar və cavablar vasitəsilə alim özünü ziyalı hesab edən insanların nadanlığını açıqlayır və onları həqiqətə səsləyirdi. Lakin o, heç zaman öz alimliyini sübut etməyə cəhd etməzdi.

Alimin həyat və yaradıcılığına bələd olmaq üçün biz digər insanların (tələbələr, ardıcılılar və hətta düşmənlər) məlumatlarına istinad etməyə məcburuq, bu isə yanlış qənaətlərin meydana çıxmasını istisna etmir. Məqalədə Sokrat şəxsiyyətini təqdim edən üç müxtəlif filosofun qənaətləri əksini tapmışdır.

Birincisi- Ksenofonun təqdim etdiyi Sokrat. Ksenofona əsasən, o, yüksək mənəviyyətli, dindar və dünyəvilikdən uzaq şəxs idi. İkincisi- Platonun Sokratı. Platona əsasən, o, ali ideyalara malik alicənab və güvənli şəxsiyyət idi. Üçüncüsü- Aristotelin dünyagörüşündəki Sokrat. Aristotelin qənaətləri Ksenofon və Platonun tərifedici qənaətlərindən tamamilə fərqlənir.

Sokrat və onun tarixi şəxsiyyəti barəsində danışmaq bir tərəfdən təlatümlü ruhunun əzəmətindən yaranan parlaqlığa, digər tərəfdən isə tarixi qarmaqarışıqlıqlara görə o qədər də asan deyil. Fəlsəfə tarixi Platon, Avqustin Avreli, Ş.Sührəvərdi, S.Şirazi, İ.Kant, G.V.F.Hegel, M.Haydeqger, K.Yaspers, F.Nitsşe, H.G.Qadamer və s. filosofların özünü tanıması baxımından onun misilsiz təsir və nüfuzunun şahididir. Fəlsəfənin inkişafına doğru hərəkətini Sokratın “özün ol, özünü tanı” şüarınının intibahı say-

maq olar. Çünki, Sokratla ərsəyə gələn fəlsəfə “özünü tanı”manın digər əsas bir təzahürüdür.

Ona görə də harada fəlsəfə var, orada Sokrat da var. Əslində Sokrat, tarixin bütün filosoflarının gizli tamaşaçısıdır. Çünki onun fikirləri fəlsəfi araşdırmaların coğrafi mövqeyinin dəyişməsinə səbəb olmuşdur.

Sokrat özündən sonra yazılı bir əsər qoymadığına görə onun düşüncə, fikir və nəzəriyyələrini onunla eyni əsrdə yaşayanların baxışı ilə araşdırmağa məcburuq. Belə olduqda da, Sokratın düşüncələrini araşdıran müxtəlif fikirlərlə və hətta bəzən bir-birinə zidd fikirlərlə qarşılaşırıq. Onun haqqında ən azı öz dövrünün üç şəxsiyyətinin yazılarında şərhlər təqdim edilmişdir:

1. Ksenofon;
2. Platon;
3. Aristotel.

2. Ksenofon Sokratı

Ksenofon Sokratın dostu və şagirdi olan hərbcidir. O, Sokrat barəsindəki qeydlərində ləzzətlər qarşısında özünü saxlayan və çətinliklərə dözən bir sima yaradır. Ona görə Sokrat heç vaxt özünü alim bilməmiş və heç bir işdə şəxsi mənfəətini nəzərə almamışdır.

O, dostluqda, vəfadar insan, rəftar və davranışda çox mülayim olub. (12, s. 8-9) O insanları tanımaqda çox mahir olmaqla bərabər həm də insanların eybini özlərinə göstərməklə, onları iradəli olmağa, qənaət etməyə və təhsil almağa dəvət etmişdir.

Ksenofonun Sokrat haqqında sadə və bərbəzsiz təsviri, hər şeydən daha çox əxlaq

riayət edən, insanı yaxşı tanıyan və buna görə insanları haqqında rahatlıqla hökm edərəkən dolğun və olumlu qərar verən bir insan təəssüratı bağışlayır. (14, s. 89)

Sokrat haqqında belə bir təsvir bəzilərinin onun çox sadələşmiş olması barədə qənaətlər yaratmış və anormal bir təqdimat formalaşdırmışdır. Bununla əlaqədar olaraq Bertran Rassel "Qərb fəlsəfəsi tarixi" kitabında Ksenofon haqqında maraqlı fikir irəli sürərək qeyd edir:

"İnsanlar arasında ağıl paylanılan zaman ona kifayət qədər pay düşməmişdir". (3, s. 139)

Əgər B.Rasselin Ksenofon haqqındakı sözünü insafli fikir hesab etsək, Ksenofonun Sokratın fəlsəfi fikrini tanımaqda aciz olduğunu və onu düzgün dərk etmədiyini qeyd edə bilərik.

2. Platonun Sokratı

Platonun rəvayətlərində Sokrat, "ideyalar" aləminə yüksələn bir dahidir. Həqiqətdə isə Platonun ideyalar aləminin qəhrəmanı - Sokratdır. Platon Kriton, Evtidemos, Lahet, Harmides, Protaqor və Qorgias kimi əsərlərini öz ustadının üslubu ilə yazmışdır. (6, s. 80-81) Bu onun həyatının orta dövründə yazdığı əsərlərin əksidir. Platon öz müəlliminin təlim və dialoqlarını şəxsi fəlsəfəsi olaraq qurur. Elə bir formaya salır ki, sanki öz fəlsəfi düşüncələrini Sokratın dilindən deyir.

Qeyd olunan dialoqlara baxdıqda, Platon Sokratı vücudunun dərinliklərindəki rəmz və ideyalar vasitəsindən qeyri bir toxunula bilməyən vasitələrlə araşdırdığını görürük. Onun nəzərində, Sokratın həqiqəti onun təəssümündə cümlələnən rəmz və ideyalar aləmi ilə başa düşülür. Platonun təsvir etdiyi Sokrat, eşq tanrısının (Eros) rəhbərlik etdiyi, həm təfəkkür və düşüncə yolu, həm də xeyir nuru ilə təmasda olan bir filosofdur. (13, s. 197)

3. Aristotelin Sokratı

Aristotel Sokratın ölümündən sonra dünyaya gəlib və şəxsən filosofun həyatı, yaradıcılığı və təfəkkür mərhələlərini müşahidə etməsə də, Sokratın düşüncələri barədə bizə verdiyi məlumatlar, Sokratla tanış olan insanların yanındakı mənbələrdən əldə edilmişdir. Ona görə də Aristotelin nəzərində, Sokrat Ksenofonun təsvir etdiyi kimi həm əxlaq adamıdır, həm də Platonun təqdim etdiyi kimidir. Aristotelin rəvayətində

Sokrat ilk öncə metafizikada hərəkət edən, sonra təbiətdən yüksəkdəki "ideyalara" ucalan şəxsdir.

Ona görə də yunan fəlsəfəsinin düşüncə tarixini yazanlardan bəziləri Aristotelin Sokrat barəsində verdiyi məlumatları, Ksenofonun Sokratı və Platon Sokratının ortaq forması hesab edərək, onu daha tarazlaşdırılmış sayırlar. Çünki, Aristotel Sokrat barədə aydın və şəffaf yazarkən onun həqiqi vəziyyətini göstərir. Onun mülahizələrində Sokratın dəyəri nə əxlaqda azaldılmış, nə də fəlsəfi düşüncələrində şişirtməyə yol verilmişdir. Aristotel Sokratın fəlsəfi təlimləri barəsində xatırladığı və fəlsəfi təfəkkürün nəticəsi saydığı məsələlər sırasında, induksiya (induction), əsaslandırma (məntiqi nəticə) və ümumi tərif (general definition), fəlsəfi düşüncə sahəsində daim müzakirəyə səbəb olan problemlərdəndir. (1, s. 43)

4. Sokrat - şifahi filosof

Burada qarşıya çıxan əsas sual budur ki, Sokrat və onun düşüncə tarixi haqqında müxtəlif və fərqli rəvayətlərin səbəbi nədir?

Bu sualın cavabı - Sokratın şifahi təlimlərə diqqət etməsi və zahirən ziddiyyətli xəbərlərin səbəbini axtarmasıdır. Çünki Sokratdan heç bir əlyazma qalmayıb. Əslində, Sokratın həmin şifahi təlimləri, onun şəxsiyyətinin tərifləyici və aydın xüsusiyyətlərindəndir. Çünki, Sokrat: "*mühüm olan tək məsələ insanların düşüncələrini onlarla danışmalar vasitəsilə, yəni sual və cavab yolu ilə canlı müzakirə etməkdən ibarətdir*" fikrinə inanırdı. (7, s. 89)

Sokrat onun həyatının əsasını təşkil edən danışmaq üslubu ilə fəlsəfi təfəkkürün hərəkətində yeni mənzərə yaratdı. Ondan sonra şagirdi Platon rəşadət və dialektik hərəkətdə ustadının üslubunu davam etdirdi.

Sokrat vəzifəsinin yeganə metodunu dialoq yolu ilə həqiqəti axtarmaqda bilirdi. Çünki, zat və mahiyyətə əsasən həqiqətə varmaq, danışmaq üslubuna riayət etməyi zəruri edir. Bu üslubu seçmək bəlkə ona görə olub ki, danışmada xitab olunan birbaşa fəlsəfənin ruhu ilə əlaqələndir, bununla da danışan və dinləyicinin əlaqəsi birbaşa baş verir. Əslində Sokratın təfəkkür tərzində bütün fəlsəfə ümumi axtarış formasında xülasələndir.

Beləliklə, Sokrat heç vaxt təlim iddiasında olmayıb, əksinə daha çox sualla çıxış edirdi. Bu suallar, sual olunan şəxslərin vəziyyət və halına uyğun seçilirdi. Bu hədəfə görə, Sokrat özünü fəlsəfənin adı məzmun daşıyan yalnız nəzəri hissəsi ilə məşğul olan bir filosof hesab etmir və deyir: *“Məni dəlil və arqumentlə dolu bir ki-sə düşünmə. Bil ki, bu dəlillərin heç biri mənim özümdən deyil, əksinə mənim həmsöhbətim olan şəxsə aiddir. Dialoq qurduğum şəxsin yaratdığı məsələni düzgün formada ölçmək mənim işimdir”*. (5, s. 174)

5. Sokratın üslubu

Sokrat özünün dialoq üslubunu iki əsas istiqamətdə “ironiya” (rişxənd və ya istehzal gülüş kimi) və “sorgu vasitəsilə ifadədən çıxarış” formasında istifadə edir:

5.1. İroniya

Sokrat deyir: *“Filosof istehza ilə gülər”*. Bu ifadə də digərlərini alçaltmaq və ya lağa qoymaqdan fərqli olan bir məsələ gizlənməmişdir. Sokratın məqsədi istehza ilə gülmək, digərlərini təhqir etmək və ya təşviş salmaq deyil, əksinə onun əsas vəzifəsi həqiqəti kəşf etməkdir. Bu isə təkcə nəzəri şəkildə mənimsəmək yox, əksinə praktiki olaraq yaxşı həyat qurmaqla yəni insanın yaxşı əməl etməsi üçün lazım olan nəsnələr icra etməklə gerçəkləşir. (9, s. 153)

Əslində Sokratın istehza ilə gülüşü fikri, insanların məntiqsiz danışmaları, xürafatçı və aydın olmayan inanclardan xilas olmasına yönəlmiş, dəlil və arqumentlərlə həyat işlərinin həqiqət və mahiyyəti barəsində aydın və şəffaf mənşərə yaradan həqiqəti axtarmaqdır. Hegel bu barədə belə deyir:

“Onun acı istehzal gülüşü, mövcud əxlaqi üsul ilə onun daxili tənqidi ziddir. Bu istehzal gülüş, özünün üstünlüyünü bilməkdən deyil, əksinə xeyirxahlıq və “yüksək ideal”a doğru rəhbərlik etmək üçün sadəlik niyyətindən qaynaqlanır.” (2, s. 68-72)

Romano Guardininin sözü ilə desək “Sokratın ironiya ilə gülüşünün məqsədi, qarşısındakı şəxsin kim olduğunu yaxşıca göstərmək və onu azad edib, həqiqət axtarışı üçün hazırlamaq idi”. (5, s. 29)

Sokratın istehzal gülüşü zahiri aldadıcı və yalançı örpəklərinin arxasında camaatı aldada-raq təqlidçiliyini gizlədən insanlarla qarşılaş-

maq üçündür. Sokrat öz gülüş üslubu ilə, elm və bilik iddiasında olanlara göstərmək istəyir ki, elm və haqq qiyafəsi almaq, mürəkkəb cəhələri əks etdirməkdən başqa bir şey deyil. Bu barədə Anri Berqson belə deyir: *“Sokratın istehzal gülüşü yalnız düşünülməyən və əsassız inancları kənara qoymaq üçündür”*. Sokratın istehzal gülüş üslubu çox vaxt “həqiqət”, “gözellik”, “mərifət” və digər bu kimi anlayışların ortaya çıxması üçün idi. O doğru fikir və təriflərin axtarışı ilə yanaşı, öz fikir və inanclarına söykənərək həqiqəti himayə edirdi.

O əvvəlcə anlayışların biri barəsində çoxlu təriflər verir. Sokrat “Aferin” deyir, dinləyici tərif qəbul edir və öz razılığı ilə tərifdən dəqiq nəticələr çıxarır. Dinləyici Sokratla birlikdə irəliləyir və onun sözlərini təsdiqləyir. Tərifinin düşünüldüyündən daha da möhkəm, dərin və mənalı olduğunu gördükdə sevinir, sonra isə Sokrat gözlənilmədən dayanaraq məqsəd və mənbənin aşkar ziddiyyətdə olduğunu göstərir. Bu işi ardıcıl yerinə yetirir və təklif olunan təriflər bir-birinin ardınca xəlbirdən keçirilərkən çox vaxt danışmaq yarıda və nəticəsiz qalır. Bu prosesə ondan Sokratın ironiya ilə gülüşü birləşdirməsi və onun mərifət sahəsindəki naqisliyini ifşa etməklə, dinləyicinin öz əli ilə düzəltdiyi tələyə salır. Buradan anlamaq olar ki, niyə Ekzistensializmin bünövrəsini qoyan mütəfəkkir “Sorn Kyerkeqor” ironiya ilə gülüşü dini əlaqə sayaraq yazır: *“Davamlı formada məhdud həyatı və xüsusiyyəti əxlaqın qeyri- məhdud tələbi ilə əlaqələndirməklə ziddiyyət aşkarlanır və nəticədə istehzal gülüş yaranır”*. S.Kyerkeqora görə Sokrat, gülüş keyfiyyəti olmayan bir ağrının “xəyal” olmasını və ağrısı olmayan bir gülüşün xam olmasını anlayan alimlər sırasındadır. Sokrat, bir tərəfdən istehza ilə gülüş üslubunun danışığa təsir etməsini qəbul edir, digər tərəfdən bu böyük yenilik gətirən şəxsin araşdırmaları bu üslubu tələb edir. Buna əsasən Sokratın istehza ilə gülüşünü öz niyyətini onun arxasında gizlətdiyi örpək kimi fərz etmək olar və bu üslub ilə sözünü onun xasiyyəti adlandırmaq olar. (11, s. 581) Belə olduqda yalnız bir yol qalır ki, istehza ilə gülüşü Sokratın digərlərinə kömək etmək olan hədəfi kimi dəyərləndirmək lazımdır. O, belə üslubla xitab olunanların öz düşüncə və nəzərlərini açıqlayaraq onlardan azad olmalarını istəyirdi.

5.2. Mayevtika (fəlsəfi mamalıq)

Sokratın maarifləndirmə, polemika və danışıq üslublarının ikinci mərhələsi- mayevtika-dır. O, euristik üslubla mayevtikaya keçid edir. Bu da hərfi mənada “mamalıq sənəti” deməkdir. Filosof dinləyicinin özünü daxilindən tapması üçün “mamalıq” üslubunu qarşıya qoyur. Çünki o, həqiqi mərifətin daxilədən qaynaqlandığına və onu insanın daxilinə salmağın mümkün olduğuna inanır. Ona görə də, Sokrat doğuşun təbii hadisə olması məsələsində təkid etmişdir.

Sokratın anası da mama idi və filosof zara-fatca deyirdi ki, fəlsəfədə anasının sənətini davam etdirir: *“Mama uşağın doğulmasına kömək etdiyi kimi, mən də fikrin dünyaya gəlməsinə yardımçı oluram”*. (4, s. 116)

Platon “Titus” əsərində işinin üslubunu Afina qadınlarının maması olan anasının iş üslubuna bənzədir və deyir: *“Mənim mayevtik məharətim hər cəhətdən mamaların işinə bənzəyir... Bu fərqlə ki, mən qabaqcadan yoxlayıb və anlaya bilirəm ki, uşaq sağlam ruhlu doğulacaq, yoxsa naqis və xəstə bir varlıq ortaya çıxacaq. Mənə irad tutarlar ki yalnız suallar soruşur, amma yaxşı cavablar vermir. Yerində olan bir iraddır və onun səbəbi budur ki, mən bilik bərəsində sonsuzam və Allah məni məcbur edir ki, mamalar kimi addım atım...”* (8, s. 70)

Sokrat öz nəzərlərini açıqlayıb və onu danışmaqdan xilas olmaq üçün məsuliyyətinin digərlərinə kömək etmə olması baxışı ilə, çalışması və məzmunun həqiqətini özünün axtarması üçün, öz cinsindən olanın köməyinə tələsir və onu həvəsləndirirdi. Çünki o öz dinləyicisində yeni mərifət yarada bilməz, amma onun ruhundakı gizlənmiş mərifət varlığını kəşf etməkdə ona kömək edib və onu vücudunda yarada bilər. Bu araşdırmanı hər şəxs öz daxilindən başlamalıdır. Çünki mərifət bazarda satılan mal deyil, əksinə onu tapmaq və ruhlandırmaq lazımdır. Ona görə də, alman filosofu Fridrix Nitsşe deyir: *“Sokratın müdriyyəti, insan ruhuna ciddi diqqət etməsindədir”*. Qədim Yunanıstanda ilk alimlərin əsas məsələsi olan “üfüqlər” aləmində araşdırma etmək əvəzinə Sokratın “ruh” aləmində hərəkət etməsini öyrənməsi insanın ruhani mahiyyəti və ölməzliyinə olan ciddi baxışı göstərir.

Sokrat elm və biliyi “ruhun fitrəti” sayır, aşkarlayır və fəlsəfi düşüncənin səmasında yeni yol açaraq, Platonun fəlsəfi düşüncələrinin sərmayələrinin kökünü yaradırdı.

Yeni əsrdə də fəlsəfi fikir sahəsində lazımı təsir qoyan böyük filosoflardan hər biri Sokratı təqlid etməklə fəlsəfənin genişlənməsində və onun üslubunun ardınca gedib, düşüncənin yerini əməldə tanıyıb, xarici əşyalara bağlı bilməyib və Sokratın təlimlərinə əsasən bu inancda oldular ki, “fikrin” özü həqiqətin özəyini əhatə edir.

Mamalıq üslubunda Sokrat psixologiyanın əsas qanununa əsaslanır: İlk mərhələdə, ardıcıl suallarla və özünün onlara cavab verməməsi ilə, insanların qəlbində təşvişi aradan qaldırır və onları mənasız həyatdan çəkindirir və bu yolla düşünməyə vadar edir. Çünki onun nəzərində, insan fikir və düşüncəyə münasibətdə nə qədər ki, inam və rahatlığa düşər olub, bu rahatlıq onu daha çox düşünmə və araşdırmadan saxlayır. Ona görə də, Sokrat “Apologiya” məqaləsində deyir: *“Düşüncə və araşdırmasız həyat yaşanmağa layiq deyil”*. (10, s. 13)

Bu üslubun davamında Sokrat özünü tənbel madyanlar kimi yaşayan Afina camaatının yalançı rahatlığını pozmaq istəyən mozalana bənzədir.

6. Nəticə

Nəticə etibarilə deyə bilərik ki, Sokrata görə rahatlığın pozulduğu təşviş nəticəsində inanclar bağında payız mövsümü başlayır. İnsan müxtəlif məsələlərlə əlaqədar araşdırma aparması nəticəsində “şəkk” sərhəddinə çatır. Bu səbəbdən düşüncə ilə diqqət və ağrı ilə olan şübhə insanın düzgün elm, mərifət və yəqin sarayına daxil olmasının müqəddiməsinə çevrilir. Çünki insanın fikir yolu və hərəkətə çatması “şəkk” darvazasından keçir. Nəticədə iki növ yəqin meydana çıxır: “Təqlidi yəqin” və “Tədqiqi yəqin”. Həqiqət “təqlidi yəqin”dən keçdikdən sonra “tədqiqi yəqin”ə çatır.

Buna əsasən Sokrat insanları ətraf mühətdən və təlim - tərbiyə sistemindən hazırlanan düşüncə və fikirlərinə yenidən baxmağa və onları araşdırmağa çağırır. Çünki, onun baxış bucağında, fikri hərəkətin əvvəlində yəqini formada qəbul olunan qanunlar, ruhda dəlik yaradaraq həqiqi “məni” düzgün tanımağa mane olurlar. Halbuki, insan həmişə öz nəfsinin mərifətini tanımaq istəyir və hər an öz vücudunun vəziyyət, hal və şə-

raitini diqqətlə araşdırmalıdır. Əslində, ruh, həyat və insan bərasindəki tənqidi baxışlar və araşdırmalar insanların həyatına həqiqi dəyər verir və onu doğru yaşamağa dəvət edir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Aristotel, Mabədut-təbiə (Metafizika), Tərcümə: Məhəmməd Həsən Lütfi, 1999, Tehran. Qoftar nəşriyyatı, 1987
2. Aydın Əlizadə. Antik fəlsəfə tarixi. Bakı, 3 sayılı Bakı mətbəəsi ASC. 2016
3. Bertran Rassel, Qərb fəlsəfəsinin tarixi, cild 1, Tərcümə: Nəcəf Dəryabəndəri, Tehran. Pərvaz nəşriyyatı, 1986
4. Əsədov, Adil., Fəlsəfə tarixindən etüdlər: İdeal və reallıq arasında ziddiyyət və onun Qərb, rus və Şərq təfəkküründə həll imkanı. Bakı: Təknur nəşriyyatı, 2007
5. Guardini, Romano., Sokratın ölümü, Platonun dörd məqaləsinin şərh, Tərcümə: Məhəmməd Həsən Lütfi, Tehran. Tarhe no nəşriyyatı. 1997
6. Guthrie, William Keith Chambers., Platon: həyatı və əsərləri, cild 13, Həsən Fəthinin tərcüməsi, Tehran. Günün fikri nəşriyyatı, nəşr tarixi yoxdur.
7. Guthrie, William Keith Chambers., Yunan filosofları: Talesdən Aristotelədək, Tərcümə: Həsən Fəthi, Tehran. Günün fikri nəşriyyatı, 1996
8. Xorasani, Şərəfuddin, Sokratdan Aristotelədək, Tehran. Milli Universitetin nəşriyyatı. 1973
9. Kapelston, Fredrik., Fəlsəfə tarixi, cild I, birinci hissə, Tərcümə: Seyid Cəlaləddin Muctəbəvi, Tehran. Elm və mədəniyyət nəşriyyatı, 1983
10. Kasirer, Erenst., Fəlsəfə və mədəniyyət, Tərcümə: Bozorg Nadirzadə, Tehran. Mədəni mütaliə və araşdırma müəssisəsi, 1981
11. Kəmperts, Teodor, Yunan alimləri, cild 2, Tərcümə: Məhəmməd Həsən Lütfi, Tehran. Xarəzmi nəşriyyatı, 1375
12. Ksenofon, Sokratın xatirələri, Tərcümə: Məhəmməd Hüseyn Lütfinin, Tehran. Xarəzmi nəşriyyatı, 1994
13. Yaspers, Karl, Böyük filosoflar, Tərcümə: Əsədulla Mübəşşiri, Tehran. Pəyam nəşriyyatı, 1974
14. Yaspers, Karl, Sokrat, Tərcümə: Məhəmməd Həsən Lütfi, Tehran. Xarəzmi nəşriyyatı, 1979

Резюме

Аладдин Маликов

Сократ в воззрениях трех философов

Древнегреческий философ Сократ свои выводы и заключения предпочитал высказывать в устной форме. Путем вопросов и ответов ученый выявлял невежество людей, считающих себя знатоками своей профессии и призывал их к истине. Но сам он никогда не пытался доказывать свою ученость.

С целью распознавания жизни и творчества ученого нам приходится ссылаться на информацию других людей (учеников, последователей и даже врагов), что не исключает появления недостоверных заключений.

В статье предоставлены воззрения трех разных деятелей о личности Сократа. Первое воззрение- Сократ, предоставленный Ксенофоном. Согласно Ксенофону, он был высоконравным, верующим и далеким от мира личностью. Второе воззрение- Сократ Платона. Согласно Платону, он был возвышенной и достоверной личностью, обладающей великими идеями. Третье воззрение- Сократ, предоставленный Аристотелем. Выводы Аристотеля резко отличались от восхваляющих воззрений Ксенофона и Платона.

Ключевые слова: Сократ, Ксенофон, Платон, Аристотель, методика, майевтика, истина

Summary

Aladdin Malikov

Socrates in the views of three philosophers

Along with being a Greek philosopher, Socrates was also considered an oral philosopher. He preferred to ask more and answer the truth, through questions and answers. Because he considered it his duty to reveal the ignorance of people who present themselves as scientists for their entire lives. But he himself never fought for giving himself to scientists. Our knowledge about Socrates is the conclusion of other people who are aware of his activities and work through stories about him. That is why we do not know enough about Socrates and do not have reliable information. But in order to know Socrates, we have no other way but to believe in the stories and words of the disciples, followers and even enemies of the scientist.

The article presents the views of three different figures on the personality of Socrates. The first view is about Socrates provided by Xenophon. Socrates according to Xenophon, he was a highly moral, believe and ascetic person. The second view is Plato's Socrates. According to Plato, he was an exalted and reliable person with great ideas. The third view is Aristotle. His conclusions about Socrates differ sharply from the praising conclusions of Xenophon and Plato.

Keywords: *Socrates, Xenophon, Plato, Aristotle, technique, maieutics, truth*